

Centralna Komisja Egzaminacyjna

Arkusz zawiera informacje prawnie chronione do momentu rozpoczęcia egzaminu.

Układ graficzny © CKE 2010

WPISUJE ZDAJĄCY

KOD

--	--	--

PESEL

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

*Miejsce
na naklejkę
z kodem*

dysleksja

EGZAMIN MATURALNY Z JĘZYKA BIAŁORUSKIEGO

POZIOM PODSTAWOWY

MAJ 2012

Instrukcja dla zdającego

1. Sprawdź, czy arkusz egzaminacyjny zawiera 18 stron. Ewentualny brak zgłoś przewodniczącemu zespołu nadzorującego egzamin.
2. Pisz czytelnie. Używaj długopisu/pióra tylko z czarnym tuszem/atramentem.
3. Nie używaj korektora, a błędne zapisy wyraźnie przekreśl.
4. Pamiętaj, że zapisy w brudnopisie nie będą oceniane.
5. Możesz korzystać ze słowników językowych.
6. Na tej stronie oraz na karcie odpowiedzi wpisz swój numer PESEL i przyklej naklejkę z kodem.
7. Nie wpisuj żadnych znaków w części przeznaczonej dla egzaminatora.

**Czas pracy:
170 minut**

**Liczba punktów
do uzyskania: 70**

*Część I – 21 pkt
Część II – 49 pkt*

MOB-P1_1P-122

Ча́сць I – rozumienie czytanego tekstu

Прачытай уважліва тэкст Галіны Тычкі *Вачыма суседзяў* і адкажы на пытанні. Адказвай выключна на аснове тэксту і толькі сваімі словамі, або згодна з патрабаваннямі задання.

Галіна Тычка

Вачыма суседзяў.
Беларуская літаратура ў Польшчы
(скарочана)

1. Культурныя повязі Беларусі з Польшчай, як вядома, не адно толькі супольнасць агульнаславянскіх каранёў, і не проста геаграфічна накіраваная добрасуседская ветлівасць, – гэта нешта большае, па-сапраўднаму братняе, адзінакроўнае, засведчанае папярэдняй шматвяковай гісторыяй. Прынамсі, і культурнае донарства¹ Беларусі, якая толькі ў XIX стагоддзі дала свету цэлую школу польскага рамантызму на чале са славытым А. Міцкевічам і пазней нарадзіла найвялікшую дэмакратку эпохі Э. Ажэшку. [...]
2. У сваю чаргу, гісторыя сведчыць аб плённай двухбаковасці нашых сувязяў. Бадай, усе пачынальнікі новай беларускай літаратуры выходзілі з нетраў польскай культурнай традыцыі. Цесная повязь з ёй была засведчана і на ўзроўні агульных мастацкіх, эстэтычных здабыткаў, і самім літаратурна-творчым працэсам з яго беларуска-польскім білінгвізмам, што пачаў свой радавод яшчэ перад прыходам на беларускую ніву В. Дуніна-Марцінкевіча. [...] Сціплы даробак нашых пачынальнікаў [...] заўсёды сустракаў самае прыхільнае і спрыяльнае стаўленне і, што таксама не менш важна, рэальную падтрымку з боку знакамітых польскіх пісьменнікаў. [...] Можна таму, што многія польскія літаратары да сёння мелі ці маюць пэўныя этнічныя ці гістарычна-палітычныя повязі з беларускімі землямі, цікавасць з боку палякаў да беларускай літаратуры, здаецца, не перапынялася ніколі. Іншая справа, што мы пра гэта часам не ведаем, часам не памятаем, а часам проста і не хочам успамінаць. [...]
3. Як жа бачыцца наш край, наш сучасны літаратурны здабытак па той бок Буга нашымі бліжэйшымі суседзямі палякамі, лягчэй зразумець, пагартаўшы кнігі, што сталіся плёнам руплівай працы і знакам шчырай прыхільнасці да Беларусі польскай даследчыцы Гражыны Харытанюк “Literatura białoruska w Polsce. Bibliografia przekładów za lata 1945–1994” і напісаную ў сааўтарстве з Янам Чыквіным “Polskie białorutenika literackie. Bibliografia przedmiotowa 1945–1998”. Абедзве яны выйшлі ў Беластоку адпаведна ў 1996 і 1998 гадах. Бібліяграфія перакладаў беларускай літаратуры ў Польшчы за 1945–1994 з’яўляецца ў нейкай ступені працягам і падагульненнем ранейшых прац на азначаную тэму. Праўда, гэта былі паасобныя, можна сказаць, эпізадычныя выданні. [...]
4. У кнізе ж самой Г. Харытанюк ахоплены значна большы – паўвекавы перыяд развіцця польска-беларускіх літаратурных стасункаў, які пачынаецца пасля заканчэння другой сусветнай вайны і працягваецца да нашых дзён. 1945 год узяты пунктам адліку невыпадкова. І ў Польшчы, і на Беларусі склалася ў той час новая палітычная сітуацыя, якая вымагала цалкам іншага стаўлення палякаў да Беларусі і

¹ донарства – у прамым значэнні: аддача сваёй крыві для пералівання хворым.

да яе культуры. У сацыялістычнай Польшчы на дзяржаўным узроўні ствараюцца ідэалагічныя структуры і адпаведныя арганізацыі – выдавецтвы, газеты, часопісы і інш., якія непасрэдным чынам адказваюць за развіццё культуры, у абавязак якіх уваходзіць планавае наладжанне сяброўскіх сувязяў з народамі СССР, азнаямленне палякаў з іх культурай. [...] У гэтых умовах, у развіцці польска-беларускага перакладу, пэўны станоўчы ўплыў мела праграма новай культурнай палітыкі, прынятая ў 1949 годзе ў Шчэціне з’ездам Польскага саюза пісьменнікаў. Паводле гэтай праграмы польскія літаратары павінны былі наследваць адпаведныя мастацкія ўзоры, вопыт і пастулаты савецкай літаратуры. У гэтай сувязі адну з асноўных функцый у рэалізацыі праграмы выконвалі перакладчыкі. Да 1949 года ў польскім друку з’яўляецца літаральна некалькі вершаваных перакладаў з беларускай літаратуры, але год наступны прыносіць ужо амаль удвая больш публікацый. [...]

5. Калі гаварыць пра паўвекавы перыяд польска-беларускіх літаратурных узаемаадносін, адлюстраваны ў згаданай ужо кнізе Г. Харытанюк, то тут згадваюцца прозвішчы каля трохсот дзеячаў польскай культуры, якія так ці інакш спрычыніліся да папулярнага літаратурнага ў Польшчы. Гэта не толькі перакладчыкі, але і аўтары прадмоў, мастакі, стваральнікі анталогій. [...] Менавіта дзякуючы гэтай вялікай кагорце шчырых рупліўцаў нашага роднага слова польскія чытачы на працягу апошніх пяцідзясяці гадоў змаглі пазнаёміцца з творами каля двухсот беларускіх пісьменнікаў, ад пачынальнікаў В. Дуніна-Марцінкевіча і К. Каліноўскага да тых, хто сёння выяўляе твар нашага прыгожага пісьменства. Аднак заўважым, што найбольш папулярнымі ў Польшчы на працягу многіх дзесяцігоддзяў былі і застаюцца творы Янкі Брыля, Васіля Быкава, Максіма Танка. Пачынаючы з 1962 года, калі ў польскім друку з’явіўся фрагмент “Трэцяя ракета” (гэта быў першы польскі пераклад з В. Быкава), польскія чытачы маглі рэгулярна знаёміцца з кожным новым творам гэтага пісьменніка, ва ўрыўках альбо цалкам. Да канца 90-х гадоў у нашых суседзях былі перакладзены і выдадзены асобнымі кнігамі ўсе галоўныя быкаўскія апавесці. Творы Янкі Брыля на паліцах польскіх кнігарняў з’явіліся на дзесяцігоддзе раней, чым быкаўскія. [...] Калі ж гаварыць пра творчасць Максіма Танка, то літаральна штогод, пачынаючы з 1945 па 1993 уключна, у польскай перыёдыцы з’яўляліся пераклады новых твораў паэта. [...]
6. Найбольшая колькасць перакладаў з беларускай літаратуры выйшла ў Польшчы ў 70–80-я гады. Аднак, пачынаючы з 1986 года, колькасць іх рэзка зніжаецца. Хаця пік зацікаўленасці Беларуссю і беларускімі праблемамі прыпадае на 1987 год, калі ў Варшаве на польскай мове выходзіць кніга С. Яновіча “Беларусь, Беларусь”. Можна сказаць, што гэтае культуралагічнае эсэ прачытаў амаль кожны адукаваны паляк, сталася яно прадметам спрэчак і дыскусій і, безумоўна, тым незаменным катаклізмам, які спрыяў пазнанню ўсяго беларускага. На жаль, гэтая зацікаўленасць не падмацавалася рэальнымі працамі ў галіне беларусістыкі, на што паўплывала і сацыяльна-эканамічная нестабільнасць жыцця, і змена палітычных арыентацый нашых дзяржаў, і ўсё тое ж невырашанае пытанне кадраў, адсутнасць дапаможнай літаратуры. Не дзіўна таму, што ў даведніку Г. Харытанюк пад 1994 годам падаецца толькі 5 назваў перакладзеных беларускіх твораў, з іх тры належаць беластачанам. Гэтая крызісная тэндэнцыя захоўваецца да сённяшняга дня. [...]
7. Больш прывабна на сёння выглядае сітуацыя з польскай беларутэнікай, што пацвярджае другая кніга Г. Харытанюк “Польская літаратурная беларутэніка. Прадметная бібліяграфія 1945–1998 гадоў”. [...] Тэматыка гэтых беларусазнаўчых публікацый паводле часу ахоплівае ўвесь перыяд існавання беларускага прыгожага

пісьменства: ад старажытнасці да нашых дзён, шмат артыкулаў прысвечана дзейнасці Ф. Скарыны. [...] Значна менш публікацый пра В. Дуніна-Марцінкевіча і Ф. Багушэвіча. Рэкордная колькасць матэрыялаў – больш як сотня, прысвечана Янку Купалу, Якубу Коласу – каля сямідзесяці. [...]

8. Можна сцвярджаць, што беларуская літаратура мае ў Польшчы свайго чытача і займае досыць трывалыя пазіцыі, дзякуючы руплівай працы шчырых прыхільнікаў Беларусі – перакладчыкаў і навукоўцаў суседняга краю, а таксама, і не ў меншай ступені, дзейнасці і аўтарытэту нашых беластоцкіх літаратараў: С. Яновіча, А. Баршчэўскага, Я. Чыквіна. Аднак разам з тым ёсць шмат падстаў да трывогі і роздуму. 2000 год у галіне польска-беларускага перакладу пазначаны невялікім плёнам. Многія кантакты і сувязі, што грунтаваліся на асабістай аснове, сёння ўжо незваротна страчаны. Новая псіхалогія рынковых адносін у галіне культуры ў нас яшчэ не выпрацавалася і не прыжылася, а старая форма культурнага супрацоўніцтва ўжо не спрацоўвае.

Г. Тычка, *Вачыма суседзяў. Беларуская літаратура ў Польшчы*, Польшча, 2000, № 12, с. 154–170.

Заданні да тэксту

Заданне 1 (2 пункты)

На аснове першага абзаца назаві 3 фактары, якія паводле аўтаркі, з'яўляюцца важнымі ў адносінах паміж Беларуссю і Польшчай.

1. ....
2. ....
3. ....

Заданне 2 (2 пункты)

На аснове другога абзаца напішы ўласнымі словамі, у чым заключаліся польска-беларускія літаратурныя сувязі?

1. ....
.....
2. ....
.....
3. ....
.....
4. ....
.....

Заданне 3 (1 пункт)

На аснове трэцяга абзаца напішы праўда гэта ці фальш.

	праўда	фальш
1. Бібліяграфія перакладаў з'яўляецца адзінай кніжкай на гэтую тэму ў Польшчы.		
2. Абедзве кнігі Гражыны Харытанюк былі выдадзены ў Беластоку ў першай палове 90-ых гадоў XX стагоддзя.		
3. У Польшчы выдаюцца бібліяграфіі, якія адносяцца да польска-беларускіх літаратурных сувязей.		

Заданне 4 (1 пункт)

Выбяры правільны адказ: у трэцім абзацы аўтарка гаворыць пра працу Гражыны Харытанюк:

- а) з абьякавасцю;
- б) з пашанай;
- в) са скептыцызмам.

Заданне 5 (1 пункт)

Выбяры правільны адказ: артыкул напісаны з пункту гледжання:

- а) беларуса Беласточчыны;
- б) паляка;
- в) беларуса.

Заданне 6 (2 пункты)

На аснове чацвёртага абзаца напішы ўласнымі словамі, што здарылася ў польска-беларускіх літаратурных адносінах пасля 1945 г.

.....

.....

.....

.....

.....

Заданне 7 (1 пункт)

На аснове пятага абзаца напішы, чые творы з'явіліся найраней (1), крыху пазней (2) і найпазней (3) у польскіх кнігарнях.

- а) творы Васіля Быкава .....
- б) творы Янкі Брыля .....
- в) творы Максіма Танка .....

Заданне 8 (2 пункты)

Растлумач значэнне дадзеных слоў:

- (2 абзац) – білінгвізм – .....
- (3 абзац) – эпізадычны – .....
- (5 абзац) – кагорта – .....

Заданне 9 (2 пункты)

Раствумач сэнс сказаў з другога і пятага абзацаў:

(2 абзац) Бадай, усе пачынальнікі новай беларускай літаратуры выходзілі з нетраў польскай культурнай традыцыі.

.....

.....

.....

(5 абзац) [...] польскія чытачы змаглі пазнаёміцца з творамі беларускіх пісьменнікаў, ад пачынальнікаў [...], да тых, хто сёння выяўляе твар нашага прыгожага пісьменства.

.....

.....

.....

Заданне 10 (1 пункт)

Карыстаючыся шостым абзацам напішы, якое значэнне, паводле аўтаркі, мела з'яўленне кнігі С. Яновіча “Беларусь, Беларусь”.

.....

.....

.....

.....

Заданне 11 (2 пункты)

У шостым абзацы знайдзі словы, якія абазначаюць:

- найвышэйшы пункт – .....
- які адносіцца да вывучэння культуры – .....
- галіна навукі, звязаная з вывучэннем праблемаў, якія адносяцца да Беларусі – .....
- напрамак развіцця – .....

Заданне 12 (1 пункт)

На аснове сёмага абзаца растлумач што абазначае ”польская беларутэніка”.

.....

.....

.....

Заданне 13 (1 пункт)

Колькі гэта? Напішы лічбамі:

(4 абзац) – паўвекавы перыяд – ..... гадоў;

(4 абзац) – удвая больш публікацый – ..... разы больш публікацый;

(7 абзац) – больш як сотня, прысвечана Янку Купалу– больш як ....., прысвечана Янку Купалу.

Заданне 14 (2 пункты)

Карыстаючыся восьмым абзацам напішы, чаму паводле аўтаркі, “ёсць шмат падстаў да трывогі і роздуму” над беларускай літаратурай у Польшчы.

.....
.....
.....
.....

Część II – pisanie własnego tekstu w związku z tekstem literackim zamieszczonym w arkuszu. Wybierz jeden temat i napisz wypracowanie.

Тэма 1: Сіла праўды і мужнасці. Паразважай над праблемай на аснове аналізу пастаў герояў твора Янкі Купалы *Курган*. Звярні ўвагу на жанравую адметнасць твора.

Янка Купала

Курган
(скарочана)

I

Паміж пустак, балот беларускай зямлі,
На ўзбярэжжы ракі шумнацечнай,
ДрэMLE памятка дзён, што ў нябыт уцяклі, –
Ўдзірванелы² курган векавечны. [...]

Хмары неба ўсцілалі мо тысячу раз,
Перуны білі з краю да краю, –
Ён стаіць – гэта памяць людская, паказ...
Толькі гутарка ходзіць такая.

II

На гары на крутой, на абвітай ракой,
Лет назад таму сотня ці болей,
Белы хорам стаяў, недаступнай сцяной
Грозна, думна глядзеў на прыволле. [...]
Князь у хораме жыў, слаўны свету ўсяму,

² удзірванелы – пакрыты дзірваном; *дзірван* – верхні слой глебы, які густа зарос травой.

Недаступны і грозны, як хорам;
Хто хацеў, не хацеў – біў паклоны яму,
Спуску, ласкі не знаў непакорам.

Зневажаў, катаваў ён з дружынай сваёй;
Стражы князевы – ў полі і дома,
Толькі модлы раслі небу ў сэрцах людзей,
І пракляцце расло пакрыёма.

III

Раз бяседа вялікая ў князя была:
На пасад дачку княжну садзілі³,
За сталом він заморскіх крыніца цякла,
Бегла музыка ўкруг на паўмілі.

На вяселле-разгул наплыло, як на сход,
Госці знатных зусюль, за паўсвету,
Гэткай гучнай бяседы не помніў народ,
Гэткіх скарбаў, брыльянтаў, саетаў!..

Дзень, другі ўжо грымела ў князя гульня,
І музыкі, і чаркі звінелі;
Выдумлялі забаў новых кожнага дня;
Што хацелі – ўсяго госці мелі.

Ажно трэцяга дня князь прыдумаў адну
Для дружыны пацеху-забаву:
Загадаў ён пазваць гусяра-старыну,
Гусяра з яго ведамай славай.

IV

Акалічны народ гуслі знаў гусяра;
Песня-дума за сэрца хапала;
Вакол гэтай думы дудара-званара
Казак дзіўных злажылася нямала.

Кажуць, толькі як выйдзе і ўдарыць як ён
Па струнах з неадступнаю песняй, –
Сон злятае з павек, болю цішыцца стогн,
Не шумяць ясакары, чарэсні;

Пушча-лес не шуміць, белка, лось не бяжыць,
Салавей-птушка ў той час сціхае;
Паміж вольхаў рака, як штодзень, не бурліць,
Паплаўкі рыба-плотка хавае. [...]

V

Прывяла гусяра з яго ніўных сяліб
Дворня князева у хорам багаты;
Пасадзіла на ганку, між клёнаў і ліп,
На цагляным парозе магната.

³ садзіць на пасад – выдаваць замуж.

Невыдуманная світка – убор на плячах,
Барада, як снег белы – такая,
Незвычайны агонь у задумных вачах,
На каленях ляглі гуслі-баі. [...]

Вось настроіў, навёў тон у струнах як след,
Не зірнуўшы на гулі ні разу.
І сядзіць гэты сумны, як лунь, белы дзед
І чакае ад князя прыказу.

VI

– Што ж маўчыш ты, гусяр, ніў, лясоў песнябай,
Славай хат маіх падданных слаўны?!
Нам сягоння зайграй, нам сваіх песень дай, –
Князь умее плаціць незвычайна!

Запяеш па душы, дасі ўцеху гасцям –
Поўны гуслі насыплю дукатаў,
Не пад мысль песня будзе каму-небудзь нам –
– Канапляную возьмеш заплату;

Знаеш славу маю, знаеш сілу маю...
– Многа знаю і чуў аб табе я, –
І я сам, як і ты, так табе запяю...
– Ну, пара пачынаць, дабрадзею!

Гэтак слухае, выслухаў князя гусяр,
Заіскрыліся вочы сівыя,
Патануў у скляпеннях адзін, другі ўдар,
І заплакалі струны жывыя.

VII

«Гэй ты, князь! Гэй, праслаўны на цэлы бел-свет!
Не такую задумаў ты думу,
Не дае гусярам сказу золата цвет,
Белых хорамаў п'яныя шумы.

Скурганіў⁴ бы душу чырванцом тваім я;
Гусям, княжа, не пішуць законаў:
Небу справу здае сэрца, думка мая,
Сонцу, зарам, арлам толькі роўна.

Бачыш, княжа, загоны, лясы, сенажаць,
Ім пакорны я толькі з гусямі,
Сілен, княжа, караць, галаву сілен зняць, –
Не скуеш толькі дум ланцугамі.

Славен, грозен і ты, і твой хорам-астрог,
Б'е ад сцен-цэгел лёдам зімовым;
Сэрца маеш, як гэты цагляны парог,

---

⁴ скурганіў – зняславіў, зганьбіў.

І душу – як скляпоў гэтых сховы.

VIII

Глянь ты, слаўны ўладар, на палеткі свае:
Сарачні там сох бачыш, як блудзе;
А ці чуў ты, аб чым там араты пяе,
Дзе і як жывуць гэтыя людзі?

Глянь у лёхі свае, у падземеллі глянь, князь,
Што настроіў пад хорамам гэтым:
Браці корчацца там, табой кінуты ў гразь,
Чэрві точаць жывых іх, раздзетых.

Ты ўсё золатам хочаш прыцьміць, загаціць...
Ці ж прыгледзеўся, хорамны княжа?
Кроў на золаце гэтым людская блішчыць,
Кроў, якой і твая моц не змажа.

Ты брыльянтамі ўсыпаў атласы і шоўк –
Гэта цёртая сталь ад кайданаў,
Гэта вісельні петляў развіты шнурок,
Гэта, княжа, твае саматканы.

IX

Стол ты ўставіў ядой, касцей шмат пад сталом, –
Гэта косці бядноты рабочай;
Пацяшаешся белым, чырвоным віном, –
Гэта слёзы нядолі сірочай.

Хорам выстраіў ты, твайму воку так міл,
Адшліфованы цэгла і камень, –
Гэта – памяткі-пліты з няўчасных магіл,
Гэта – сэрцаў скамененых пламень.

Люба чуці табе скочнай музыкі звон:
Ты, дружына п'яце асалоду, –
А ці ўслухаўся ты, як плыве з яе стогн,
Стогн пракляцця табе, твайму роду?!

Ты збялеў, ты дрыжыш, слаўны княжа-ўладар!
Госці хмурны, а дворня знямела...
Ну, што, княжа? пара даць за песню мне дар!
Выбачай, калі спеў мо' няўмела».

X

Князь стаіць, князь маўчыць, жуда, помста б'е з воч;
Гулі зглухлі, ні жартаў, ні смехаў...
Думаў князь, выдумляў, грывнуў шабляй наўзбоч,
Толькі з лёскатам выбегла рэха.

– Гэй ты, сонцу раўня, не на тое пазваў
На вяселле цябе сваёй княжны!..
Ты шалёны, стары! хто цябе дзе хаваў?
Ты, знаць, вырадак цемры сярмяжнай.

Ты адважыўся мне на сляпы перакор
Вызваняці сусветныя трэлі;

Платы маю шмат я для такіх непакор,
Хто сябе проці мне стаць асмеліў.
Я па-князеўску ўсім і плачу, і люблю!
Ты не хочаш дукатаў – не трэба!..
Ўзяці старца і гуслі жыўцом у зямлю!
Знае хай, хто тут пан: я – ці неба!

XI

Падхапілі, ўзялі гусяра-старыка,
Гуслі разам яго самагуды;
Па-над бераг круты, дзе шумела рака,
Павялі, паняслі на загубу.

Месца выбралі здатнае, вырылі дол,
Дол тры сажні шырокі, глыбокі;
Закапалі, убілі асінавы кол,
Далі насып тры сажні высокі.

Не часалі дамоўкі⁵ яму сталяры,
Не заплакалі бліжнія вочы;
Змоўклі гуслі і ён з той пары – да пары;
Сум і сціша залеглі, як ночай.

Толькі князеўскі хорам гудзеў, не маўчаў:
Шалы, музыка ў тахт рагаталі;
Не адну віна бочку князь кончыў, пачаў:
Шлюб-вяселле ўсё княжны гулялі.

XII

Пацяклі, паплылі за гадамі гады...
На гусяравым наспе жвіровым
Палыны ўзышлі, вырас дуб малады,
Зашумеў непанятлівым словам.

Лет за сотню звёў час, ці і болей мо лет,
Зацвілі пераказы ў народзе;
Кажуць людзі: ў год раз ночкай з гусямі дзед
З кургана, як снег, белы выходзе.

Гуслі строіць свае, струны звонка звіняць,
Жменяй водзіць па іх абамлелай,
і ўсё нешта пяе, што жывым не паняць,
І на месяц глядзіць, як сам, белы.

Кажуць, каб хто калі зразумеў голас той,
Не зазнаў бы ніколі ўжо гора...
Можна тут веру даць, толькі слухаць душой...
Курганы шмат чаго нам гавораць.

Я. Купала, *Курган* [у:] *Беларуская літаратура. Падручнік-хрэстаматыя для 7 класа*, укл. В. Я. Ляшук, А. А. Майсейчык, Мінск, 1995, с. 86-93.

⁵ дамоўка – труна.

Тэма 2: На аснове інтэрпрэтацыі цэлага твора Кузьмы Чорнага *Макаркавых Волька*, апішы адносіны паміж галоўнымі героямі твора.

Кузьма Чорны

Макаркавых Волька
(скарочана)

Кааператар Сафрон Дзядзюля вельмі заўзята расказваў, што прыцемкам [...] убачыў такі малюнак: нейкая незнаёмая жанчына шпарка выйшла з-за дубовага паркана [...]

Постаць і хада гэтай жанчыны непрыемна нагадалі Сафрону Дзядзюлю адну асобу, раптоўная думка пра якую разварушыла даўнюю прошласць. Успаміны гэтыя былі прыкрыя. Але з-пад гэтай прыкрасці даволі ўпарта высоўвала галаву ганарыстае задавальненне.

Гэта было таму назад год дзесяць. Сафрон Дзядзюля сватаўся да Макаркавых Вольгі. [...] Сям'я Макаркавых была бежанская. [...] Бежанец астаўся ў вёсцы, і праз пэўныя гады Сафрон Дзядзюля пачаў ныць па чорнавалосай Вольцы. Ён хадзіў за ёю доўга, але ў яе і ў думках не было ісці замуж. [...] Яна хацела ехаць вучыцца, і от аднойчы, [...] яна сказала яму не то стала, не то жартам:

– Я за цябе не пайду, бо ты такі...

– Які? Ну які?

– Ты такі, што абы дзе сеў, то пасля цябе заўсёды астаецца куча смецця, попелу з папярсы, пяску і гразі з-пад ног.

– Ну, а больш? – перабіў ён, увесь чырвоны ад злосці.

– Калі возьмеш у рукі якую-небудзь рэч, то адразу пачнеш на ёй цвіком, шклом ці хоць запалкай вырысоўваць сваё прозвішча і зглуміш тое, што трымаеш у руках. [...]

– Ну, кажы далей!

– Што ж далей?.. Ну, ты пусты ганарлівец... і яшчэ – кожнага любіш абсмяць... [...]

Усё гэта было праўда і тым больш зняважыла высокія Дзядзюлевы пачуцці. Праз паўгода Вольга паехала вучыцца на рабфак. [...]

Дзядзюля быў вялікім актывістам. Хоць работа ў яго дома і стаяла, але затое ён быў практыкам у тым, каб лезці ў цэнтр «вялікіх» спраў. [...]

Даходзілі чуткі, што Вольку з рабфака звольнілі. [...]

Зноў пачалі даходзіць у вёску чуткі пра Вольку. Гаварылі, што начальнік той установы, дзе яна працуе, прыслаў сюды ў сельсавет запытанне. Але ніхто не ведаў, што Дзядзюля зноў уцёрся ў гэтую справу. Поўны задавальнення, ён слухаў гаворкі, што Волька нібы без працы. Але праз нейкі час пачала раптам прысылаць бацьку грошы. Устрывожаны Дзядзюля пачаў збіраць весткі пра Вольку, але бацька яе раптоўна памёр, і пахавалі яго суседзі: Волька не прыехала. Больш таго, яна нават не адказала на тэлеграму, якую ёй далі. У тым, значыцца, горадзе яе ўжо не было. Рад – няволя, а Дзядзюлю прыйшлося забыцца на ўсю гэтую справу. [...]

Жывая карціна ўсяго гэтага і паўстала перад Дзядзюлем, калі незнаёмая жанчына нагадала яму пра Вольку. З задавальненнем думаючы аб тым, што ён са сваімі заявамі адпомсціўся Вольцы за колішнюю знявагу, Дзядзюля спакойна клаўся спаць, акругліўшы свае думкі фразай: «Цяпер мы з ёю квіты». [...]

Сафрон Дзядзюля зранку ішоў на сваю працу. Цяпер ён быў начальнік усёй кааперацыйнай сеткі па сельсавеце. [...] Азірнуўшыся, ён убачыў жанчыну. [...] Раптам спыніўся як ашаламонены: перад ім была Макаркавых Волька. [...]

У гэтую хвіліну ў яго з'явілася такое пачуццё, быццам яго асарамалі перад усім светам. [...] Да самага вечара ён быў неспакойны. [...]

Ціхом адчыніліся дзверы, і хтосьці ўвайшоў. [...]

– Выбачайце, мне параілі зайсці да вас. [...] я прыехала сюды пабыць на магілах сваіх бацькоў. Я хацела прывесці магілы ў парадак. [...] У краме цвікоў так мала, што іх не кожнаму прадаюць. І я прашу вас, каб вы адпусцілі цвікоў. [...]

– Няма цвікоў, – хрыпла раўнуў Дзядзюля. [...] І не будзе!

Маладая жанчына шпарка выйшла. Сафрон Дзядзюля, сцяўшы зубы, падняўся. Ён аж счарнеў ад злосці і гневу. Як! Нягледзячы на ўсе заявы, яна скончыла інстытут і цяпер ужо доктар? Гэта жывы здзек з яго! [...] Пануры, як кавалак хмары, ён дацягнуўся дадому і, каб асвяжыць гарачую галаву, перад сном выйшаў у адной бялізне на двор. [...] Ён пачаў гаварыць з гарачкі, і сям'ю яго апанавала трывога. [...]

Трэба сказаць, што Дзядзюля быў смелы і храбры толькі там, дзе ўсё добра і лёгка ішлося. Цяпер ім апанавала няшчасце, і ён размяк, як гнілая салома. [...] Хвароба напалохала яго, ён баяўся.

– Слухай, – замагільным голасам прагаварыў ён да жонкі. – Гэтая Волька, што прыехала, – доктар. Ідзі пакліч яе.

У гэты момант адчыніліся дзверы, і на парозе з'явілася Волька. Дзядзюля затрапятаўся. [...]

– Калі ласка, ратуйце, век буду дзякаваць. Так дрэнна мне прыйшлося...

Маладая жанчына пачала яго аглядаць. [...] Дзядзюля бесперапынна выказваў просьбы – клапаціцца аб яго здароўі. [...]

Волька пайшла. Праз гадзіны дзве Дзядзюлева жонка прыйшла сказаць, што банькі прыгатаваны. Ліў дождж. Волька ішла лячыць Дзядзюлю. Яму было горш. [...]

– Дайце на чым напісаць рэцэпт.

Дзядзюлева жонка пачала шукаць паперы і вінавата сказала:

– Ні кавалка паперы ў хаце няма. [...] Хіба, можа, у шуфлядзе каля вас. [...]

Волька адчыніла шуфляду і дастала адтуль жмут папераў. [...] Глянуўшы ў іх яна жахнулася, яна чытала чарнавікі Дзядзюлевых заяваў на яе. «Вось чаму я гэтулькі пакутавала, цярпела ганьбу і не меншы здзек!» Дрыжачай рукой яна адарвала ад аднаго чарнавіка палоску паперы і пачала пісаць рэцэпт. [...]

Назаўтра Дзядзюлю стала лепш. [...] яго мазгі прабівала думка, што на яго накладзена пячаць ганьбы: у цяжкую для яго хвіліну Волька прыйшла ратаваць яго. Нягледзячы на ўсе яго заявы, яна стала доктарам. [...]

У той жа самы вечар [...] Дзядзюля пісаў карандашом на лісце паперы. [...] «Заява... Гэтая гора-ўрач дэталёва нават не азнаёмілася з хваробай. Ёй, безумоўна, трэба было дастаткова ўвайсці ў лячэнне, а яна абмежавалася толькі тым, што паставіла банькі і напісала рэцэпт. І ні разу не зайшла праверыць змагаючагася з захворваннем арганізма... [...]»

Дзядзюля раптам задумаўся: куды ж паслаць гэтую заяву? Невядома, адкуль яна сюды прыехала?

Зусім паправіўшыся, Дзядзюля ішоў на працу. [...] Удзень зайшоў у кааперацыю былы сусед Вольчыных бацькоў.

– Паехала? – запытаў Дзядзюля.

– Паехала, – адказаў чалавек. – Але ненадоўга. Ёй тут вельмі спадабалася, а ў раёне якраз не хапае аднаго доктара. Казала, што будзе прасіць, каб яе сюды назначылі.

«Вось цяпер і вядома, куды пасылаць заяву, – падумаў Дзядзюля. – Раённым органам»

У тыя самыя дні Волька пісала сваёй сяброўцы:

«Тысячы момантаў з майго маленства паўсталі перада мной як жывыя. [...]

Не абышлося і без непрыемных успамінаў. Я дазналася, праз каго я тады гэтулькі перацярпела знявагі і крыўды. [...] Я гэтага чалавека лячыла. Як мне было агідна дакранацца да яго рукамі. Я хацела толькі аднаго: каб ён хутчэй паправіўся і каб больш не лячыць мне яго. Прыйшоўшы дадому, я доўга мыла рукі і думала: зусім можа быць, што ён зноў пачне займацца падобным шальмоўствам. Нашто? Так сабе, з ласкі на пацеху... Адным словам – чорт з ім... [...]»

BRUDNOPIS (*nie podlega ocenie*)